

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Με την Αιγίδα

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας
και Θρησκευμάτων

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΕΛΨΕΙ30
ΧΡΟΝΙΑ

Με τη συγχρηματοδότηση

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

**ΒΙΒΛΙΟ
ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ**

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Επιστημονική Επιτροπή

Ιωάννης Αγαλιώτης, Καθηγητής Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Παναγιώτης Βαρσάμης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Βασιλική Γιαννούλη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Ειρήνη Γουλετά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λευκοθέα Καρτασίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ελένη Κουστριάβα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Αρετή Οκαλίδου, Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος, Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Δόξα Παπακωνσταντίνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Χαρίκλεια Πρώιου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Χριστίνα Συριοπούλου-Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Οργανωτική Επιτροπή

Πρόεδρος:

Χριστίνα Συριοπούλου-Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Μέλη:

Antony Montgomery, Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Ιωάννης Αγαλιώτης, Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Ευθύμης Βαλκάνος, Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Παναγιώτης Βαρσάμης, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Βασιλική Γιαννούλη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Ειρήνη Γουλετά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λευκοθέα Καρτασίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ελένη Κουστριάβα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Αρετή Οκαλίδου, Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ιωάννα Παπαβασιλείου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος, Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Δόξα Παπακωνσταντίνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο
Μακεδονίας

Μαρία Πλατσίδου, Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Χαρίκλεια Πρώιου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο
Μακεδονίας

Μιλτιάδης Σταμπουλής, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο
Μακεδονίας

Νικόλαος Φαχαντίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο
Μακεδονίας

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Επίσημοι Χαιρετισμοί Συνεδρίου

- Χαιρετισμός Πρύτανη Πανεπιστημίου Μακεδονίας (ΠΑΜΑΚ), κ. **Σ. Κατρανίδη**
- Χαιρετισμός Προέδρου Τμήματος Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΚΠ), κ. **Κ. Παπαδόπουλου**
- Χαιρετισμός Προέδρου Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας, κ. **Μ. Πλατσίδου**
- Χαιρετισμός Προϊσταμένου Ειδικής Αγωγής & Εκπαίδευσης Υπουργείου Παιδείας & Θρησκευμάτων, κ. **Χ. Παπαϊωάννου**
- Χαιρετισμός Περιφερειάρχη Κεντρικής Μακεδονίας, κ. **Α. Τζιτζικώστα**
την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, θα εκπροσωπήσει η κ. **Μ. Μ. Δερμεντζοπούλου**, Αντιπεριφερειάρχης Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης
- Χαιρετισμός Υφυπουργού Παιδείας & Θρησκευμάτων, κ. **Α. Συρίγου**

Η Τεχνολογία στην Ειδική Αγωγή και στην Εκπαίδευση Ατόμων με Διαταραχές στο Φάσμα του Αυτισμού

Χριστίνα Συριοπούλου - Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Η συζήτηση και η έρευνα για τις διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού (ΔΑΦ) αντιμετωπίζουν ένα θεωρητικό και ερμηνευτικό αδιέξοδο που αντανάκλα τη δυσκολία για έναν κοινά αποδεκτό ορισμό. Αυτή η πρόκληση επιβεβαιώνεται από την τρέχουσα περιγραφή της διαταραχής ως φάσματος και η διαχείρισή της επεκτείνει τα όρια των γνωστικών και ερευνητικών πεδίων, όπως της ιατρικής, της ψυχολογίας, της γλώσσας και της επικοινωνίας, της εκπαίδευσης, της κοινωνιολογίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ηθικής και των νομικών ζητημάτων, της φιλοσοφίας.

Στόχος: Στις προσεγγίσεις για τη διάγνωση και την αντιμετώπιση φυσικών, σωματικών αναπηριών, η τεχνολογία υπήρξε εργαλείο. Στην περίπτωση της ΔΑΦ, ωστόσο, αν και ορισμένες έρευνες επικεντρώνονται στη μελέτη των αισθητηριακών αναπηριών, η αιτία φαίνεται να βρίσκεται, όχι μόνο στην αντίληψη, αλλά και στην ερμηνεία των ερεθισμάτων που το άτομο δέχεται από το περιβάλλον. Με την είσοδο στην «ψηφιακή εποχή», η χρήση της τεχνολογίας ως βοηθητικού εργαλείου στην ερμηνεία του περιβάλλοντα κόσμου, φαίνεται να παρέχει το όριο μεταξύ της γνώσης μας και της σκοτεινής πλευράς της άγνοιάς μας. Για την αντιμετώπιση αυτού, απαιτείται μια διεπιστημονική προσέγγιση ώστε να βρούμε ποιο είδος υποστηρικτικής τεχνολογίας θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί στην περίπτωση της ΔΑΦ. Αυτό οδηγεί στο θεωρητικό και θεσμικό κενό που δημιουργείται από το γρήγορο ρυθμό του ψηφιακού μετασχηματισμού και της εξέλιξης.

Μέθοδος: Οι βάσεις δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν για τη βιβλιογραφική ανασκόπηση (για το διάστημα 2000-2021) περιλαμβάνουν το PubMed, το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Autism Europe, τη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Αποτελέσματα: Ένα χαρακτηριστικό της μεταμοντέρνας κοινωνίας που διαμορφώνεται υπό την επίδραση της ψηφιακής τεχνολογίας θα μπορούσε να είναι η διέλευση από τη φυσική στην εικονική πραγματικότητα. Ένα άλλο χαρακτηριστικό μπορεί να είναι η συμβολική γλώσσα που χαρακτηρίζει τα διαφορετικά γνωστικά πεδία, μαζί με τα πρωτόκολλα και την ορολογία επικοινωνίας. Αυτό συνεπάγεται τη δημιουργία υβριδικής γνώσης που επεκτείνει το φυσικό μας κόσμο και που καθιστά δυνατή την επικοινωνία μεταξύ επιστημονικών πεδίων. Τα άτομα με ΔΑΦ αισθάνονται πιο άνετα όταν αλληλεπιδρούν με ψηφιακές οντότητες παρά με άλλους ανθρώπους. Επίσης άτομα που

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

εμπλέκονται στον ψηφιακό χώρο για μεγάλες περιόδους παρουσιάζουν χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά της ΔΑΦ. Θα μπορούσε να είναι δυνατή η δημιουργία ενός εικονικού πεδίου, το οποίο θα λειτουργούσε ως κοινός τόπος μεταξύ των λεγόμενων "φυσιολογικών" και των ατόμων με ΔΑΦ.

Συμπέρασμα: Πραγματοποιήσαμε μια προκαταρκτική μελέτη για να διερευνήσουμε τη δυνατότητα ενός διεπιστημονικού ερευνητικού προγράμματος με τη συμμετοχή ειδικών από διάφορους τομείς που εμπλέκονται στις πολλές πτυχές της ΔΑΦ.

Λέξεις κλειδιά: Διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού, τεχνολογία, συμπερίληψη, κοινωνία, εκπαίδευση.

Θεραπευτική και Παιδαγωγική Αντιμετώπιση του Παιδιού με ΔΑΦ υπό το Πρίσμα της Συστημικής Ανάλυσης της Συμπεριφοράς

Αγγελική Γενά, Κλινική Ψυχολόγος, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών

Όσον αφορά τις παρεμβάσεις για τα άτομα με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), υπάρχει πλήθος ερωτημάτων που δεν έχουν ακόμη απαντηθεί, ακόμη και για την έγκαιρη παρέμβαση – το πλέον μελετημένο ζήτημα στο πεδίο της ΔΑΦ. Για παράδειγμα, πώς μπορούμε να μεταβούμε από παραδοσιακά μοντέλα εκπαίδευσης και θεραπείας σε μοντέλα που απαντούν στα σημερινά κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά προτάγματα;

Λαμβάνοντας υπόψη, τόσο το οικο-συστημικό πλαίσιο της πατρίδας μας, όπως αυτό διαμορφώνεται υπό τις τρέχουσες κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, όσο και τα σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα για την εκπαίδευση και τη θεραπεία των παιδιών με ΔΑΦ, γίνεται μια απόπειρα να προδιαγράψουμε ένα πλαίσιο παιδαγωγικής και θεραπευτικής δράσης το οποίο περιλαμβάνει μια συστηματική ανάλυση των αναγκών που προκύπτουν σε μικρο- και μακρο-συστημικό επίπεδο. Υπ' αυτό το πρίσμα τονίζεται η ανάγκη εκζήτησης του πλήθους των παραγόντων που μπορεί να συνάδουν με την πρόοδο του παιδιού με ΔΑΦ και ακολούθως η συστηματική εκπαίδευση όλων των σημαντικών άλλων που θα μπορούσαν να συμπράττουν με στόχο την επίτευξη βέλτιστων παιδαγωγικών και θεραπευτικών επιτευγμάτων για το παιδί με ΔΑΦ. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί, με την παρούσα εισήγηση στην έννοια την ανάδειξης μηχανισμών μάθησης και όχι περιορισμού των παρεμβάσεων σε συγκεκριμένες και μεμονωμένες δεξιότητες.

Πρώτη Πανελλαδική Έρευνα Εκτίμησης του Επιπολασμού των Διαταραχών Αυτιστικού Φάσματος στα Παιδιά (2020)

Λωρέττα Θωμαΐδου-Ηλιοδρομίτη, Καθηγήτρια Αναπτυξιακής Παιδιατρικής ΕΚΠΑ

Την τελευταία 20ετία σε όλο τον κόσμο η συχνότητα των Διαταραχών Αυτιστικού Φάσματος στα παιδιά είναι όχι μόνο αυξημένη αλλά και συνεχώς αυξανόμενη. Σύμφωνα με πρόσφατες διαχρονικές μελέτες στις ΗΠΑ, η συχνότητα του Αυτισμού από 1/110 παιδιά που ήταν το 2009, αυξήθηκε σταδιακά και σήμερα ανέρχεται σε 1 στα 59 παιδιά!

Και ενώ όλες οι αναπτυγμένες χώρες έχουν κάνει επιδημιολογικές μελέτες, στην Ελλάδα δεν υπήρχαν έως τώρα διαθέσιμα επιδημιολογικά δεδομένα για τη συχνότητα των Διαταραχών Αυτιστικού Φάσματος στα παιδιά.

Επισημαίνεται, ότι η γνώση του ακριβούς επιπολασμού ενός ταχύτατα αυξανόμενου σε συχνότητα νοσήματος, όπως ο Αυτισμός, που έχει σοβαρές εκπαιδευτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, επιτρέπει τον ορθό προγραμματισμό και σχεδιασμό τόσο των ιατρικών και θεραπευτικών πόρων όσο και των εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο της κάθε χώρας.

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Το κενό αυτό θέλησε να καλύψει η Μονάδα Αναπτυξιακής Παιδιατρικής της Β' Παιδιατρικής Κλινικής του ΕΚΠΑ με υπεύθυνη την Καθηγήτρια Αναπτυξιακής Παιδιατρικής Λωρέττα Θωμαΐδου-Ηλιοδρομίτη, σχεδιάζοντας την:

Πρώτη Πανελλαδική Έρευνα για την Εκτίμηση Επιπολασμού Διαταραχών Αυτιστικού Φάσματος στα παιδιά στην Ελλάδα.

Η μελέτη αποτελεί την πρώτη επιδημιολογική έρευνα στην Ελλάδα που εκτιμά τον Επιπολασμό, τη Διασπορά, την κατανομή Φύλου και την Ηλικία πρώτης διάγνωσης των Διαταραχών Αυτιστικού Φάσματος (ASD) στα παιδιά, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Η έρευνα διενεργήθηκε από την Μονάδα Αναπτυξιακής Παιδιατρικής με τη συμμετοχή των 62 Κέντρων Εκπαιδευτικής και Συμβουλευτικής Υποστήριξης (ΚΕΣΥ) της χώρας και υποστηρίχθηκε από το Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Υπουργείου Παιδείας και το Νευροαναπτυξιακό Κέντρο Ειδικής Φροντίδας Παιδιών του Πολεμικού Ναυτικού.

Εργαστήρια Δεξιοτήτων και Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος στη σχολική τάξη

Θεοδώρα (Ντορέττα) Αστέρη, Σύμβουλος Α', Δρ. Ειδικής Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας, Συντονίστρια της Επιστημονικής Μονάδας Ειδικής και Συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης, Προϊσταμένη Τμήματος Α': Εκπαιδευτική Καινοτομία και Ενταξιακή Εκπαίδευση

Κατά τη φετινή σχολική χρονιά, 2020-21, εντάχθηκε στο Ωρολόγιο Πρόγραμμα των νηπιαγωγείων, δημοτικών και γυμνασίων μια νέα διδακτική ενότητα, τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων. Πρόκειται για μια καινοτομία με ιδιαίτερο νόημα για τα συμπεριληπτικά προτάγματα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Άλλωστε ένας από τους τέσσερις θεματικούς κύκλους του προγράμματος των Εργασιών Δεξιοτήτων είναι η συμπερίληψη. Η σημαντικότερη, ωστόσο, συμβολή των Εργασιών Δεξιοτήτων είναι η μεθοδολογική στροφή που εισάγουν στην σχολική και διδακτική πρακτική, δίνοντας έμφαση στις διεργασίες των μαθητών και στο κοινωνικό πλαίσιο μάθησης παρά στις δράσεις ή προσπάθειες των παιδαγωγών. Η στοχοθεσία των Εργασιών Δεξιοτήτων αναφέρεται στην καλλιέργεια των δεξιοτήτων ζωής. Εν αντιθέσει με το θεραπευτικό μοντέλο υποστήριξης των κοινωνικών δεξιοτήτων των παιδιών με ΔΑΦ που υλοποιείται ατομικά, εκτός σχολικού προγράμματος και σε «θεραπευτικά πλαίσια», τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων τονίζουν τη σημασία της ομάδας των φίλων και συμμαθητών/-τριών στην καλλιέργεια των ατομικών δεξιοτήτων και την αξία της νατουραλιστικής μάθησης ακόμη και κατά την εφαρμογή των καλά δομημένων δραστηριοτήτων. Στο πλαίσιο αυτής της παρουσίασης θα δούμε παραδείγματα για τον τρόπο με τον οποίο το εκπαιδευτικό υλικό των Εργασιών Δεξιοτήτων μπορεί να συμβάλει στην ποιότητα των βιωμάτων των μαθητών και μαθητριών που μαθησιακά χαρακτηρίζονται από το προφίλ της ΔΑΦ.

Autism Diagnostic Observation Schedule (ADOS-2) και η Διαγνωστική του Εγκυρότητα σε παιδιά σχολικής ηλικίας με ΔΑΦ

Ελίς Παπαευσταθίου, Ψυχολόγος-Ειδική Παιδαγωγός, Μ.Εδ., Υποψήφια Διδάκτωρ Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Χριστίνα Συριοπούλου - Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Η αξιόπιστη και έγκυρη διάγνωση της Διαταραχής Φάσματος Αυτισμού (ΔΦΑ), λαμβάνοντας υπόψη την αλματώδη αύξηση του συγκεκριμένου πληθυσμού και την ετερογένεια των χαρακτηριστικών των ατόμων με ΔΦΑ, αποτελεί μεγάλη πρόκληση τόσο στους ερευνητικούς κόλπους όσο και στην κλινική καθημερινότητα.

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Έτσι, θα γίνει μια σύντομη παρουσίαση, του Autism Diagnostic Observation Schedule (ADOS-2: Lord, Rutter et al., 2012) ενός από τα πιο διαδεδομένα σταθμισμένα διαγνωστικά εργαλεία, που βασίζεται στην άμεση παρατήρηση και αξιολόγηση των χαρακτηριστικών της ΔΦΑ.

Στη συνέχεια, θα γίνει η παρουσίαση μιας προκαταρκτικής έρευνας (pilot study) με τη χορήγηση του ADOS-2, σε ελληνικό δείγμα με παιδιά σχολικής ηλικίας που έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Στόχος, της συγκεκριμένης έρευνας είναι να ελεγχθεί η διαγνωστική εγκυρότητα του εργαλείου ADOS-2. Επιπρόσθετα, θα γίνει η παρουσίαση των ευρημάτων σχετικά με τη σοβαρότητα των συμπτωμάτων της ΔΦΑ, όταν λαμβάνονται υπόψη μεταβλητές όπως το φύλο και η ηλικία των παιδιών.

Σκοπός είναι να καταδειχτεί η διαγνωστική εγκυρότητα του εργαλείου ADOS-2, έτσι ώστε μελλοντικά να διευκολύνει τους ειδικούς στην κλινική πράξη, στη διαδικασία της διάγνωσης στη χώρα μας καθώς και η ανάδειξη των μεταβλητών εκείνων που συνδέονται με τη σοβαρότητα των συμπτωμάτων της ΔΦΑ έτσι ώστε να οδηγηθούμε στη δημιουργία αποτελεσματικότερων προγραμμάτων παρέμβασης για κάθε υποομάδα παιδιών με ΔΦΑ.

Συνύπαρξη Διαταραχής του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) και Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) σε όλο το φάσμα της ζωής

Αικατερίνη Παπανικολάου, Καθηγήτρια Παιδοψυχιατρικής Ιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ, Παιδοψυχιατρική Κλινική ΕΚΠΑ, ΓΝΠ "η Αγία Σοφία"

Η Διαταραχή του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) και η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) είναι νευροαναπτυξιακές διαταραχές με κοινά χαρακτηριστικά και αυξημένο ποσοστό συνύπαρξης. Δύο κλινικά ζητήματα που ανακύπτουν είναι αφενός η αναγνώριση και διαφορική διάγνωση των δύο διαταραχών και αφετέρου η αναγνώριση της συνύπαρξής τους, που κατά κανόνα συνεπάγεται αυξημένη βαρύτητα και επιπρόσθετες συννοσηρές διαταραχές. Θα παρουσιαστούν τα κλινικά χαρακτηριστικά που μπορεί να βοηθήσουν στη κλινική διαφοροποίηση των δύο διαταραχών σε όλο το φάσμα της ζωής, τα αναπτυξιακά μονοπάτια και οι υποκείμενοι μηχανισμοί που ενδέχεται να συνδέονται με τη συνύπαρξη των δύο διαταραχών και τα ιδιαίτερα κλινικά χαρακτηριστικά της συνύπαρξής τους. Η έγκαιρη και έγκυρη διάγνωση της κάθε διαταραχής και της συνύπαρξής τους είναι σημαντική προκειμένου να εφαρμοστεί η κατάλληλη και στοχευμένη θεραπευτική αντιμετώπιση.

Πρότυπη Αναπτυξιακή Δοκιμασία Επικοινωνίας «ΠΑΙΣ»: Πρώιμη Ανίχνευση του Αυτισμού στα Παιδιά από Πολλαπλές Πηγές

Αλέξανδρος Αλεξάνδρου, Δρ. Γλωσσοπαθολόγος - Λογοθεραπευτής

Τον Απρίλιο του 2016, ύστερα από πολύχρονες επιστημονικές έρευνες και μελέτες στη Μονάδα Αναπτυξιακής Παιδιατρικής της Β΄ Παιδιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, υπό την αιγίδα και καθοδήγηση της Καθηγήτριας κυρίας Λωρέττας Θωμαΐδου, ξεκίνησε η χορήγηση της Αναπτυξιακής Δοκιμασίας Επικοινωνίας «ΠΑΪΣ» σε παιδιά ηλικίας 18 μηνών έως 4 ετών. Το σκεπτικό που οδήγησε στην εκπόνηση και δημιουργία της εν λόγω αναπτυξιακής δοκιμασίας σχετιζόταν κατά πρώτον με την συνεχώς αυξανόμενη συχνότητα στην εμφάνιση διαταραχών αυτιστικού φάσματος, κατά δεύτερον με την ανάγκη να συμπεριλαμβάνονται οι πολλές ιδιοτυπίες στη

διάγνωση και στη θεραπευτική παρέμβαση αυτών, και κατά τρίτον στις συστάσεις της Αμερικανικής Ακαδημίας Παιδιατρικής για προληπτικό έλεγχο και έγκαιρη ανίχνευση τέτοιου είδους διαταραχών στις ηλικίες 18-36 μηνών.

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Ταυτόχρονα, ήταν απαραίτητη η διασφάλιση της διαφοροδιάγνωσης των διαταραχών αυτιστικού φάσματος από άλλες κλινικές εικόνες. Η Αναπτυξιακή Δοκιμασία Επικοινωνίας «ΠΑΪΣ» έχει σταθμιστεί εξ ολοκλήρου σε ελληνικό πληθυσμό, λαμβάνει υπόψη κι αξιολογεί όλες τις απαραίτητες παραμέτρους, χορηγείται με τρόπο κατανοητό και ευχάριστο, και αποτελεί ένα χρήσιμο και αντικειμενικό διαγνωστικό εργαλείο για παιδιάτρους, θεραπευτές και επαγγελματίες υγείας, το οποίο επιπλέον διευκολύνει την έγκαιρη έναρξη της κατάλληλης θεραπευτικής παρέμβασης στο παιδί.

Αυτισμός: Διάκριση Αισθητηριακών Διαταραχών & Διαταραχών Συμπεριφοράς

Σωκράτης Μποκής, Εργοθεραπευτής, Υπεύθυνος κέντρου «Έρεισμα»

Αναφερόμαστε σε διαταραχές συμπεριφοράς όταν η επιδεικνυόμενη συμπεριφορά είναι εμφανώς διαφορετική από το αναμενόμενο στο σπίτι, στο σχολείο ή στην κοινότητα και είναι πρόβλημα όταν επηρεάζουν την ικανότητα μάθησης, τη λειτουργικότητα ή είναι επιβλαβείς.

Είναι πολύ σημαντικό να μην αντιμετωπίζονται ως μεμονωμένα γεγονότα αλλά να λαμβάνονται υπόψη κι άλλοι παράγοντες όπως γεγονότα που προηγήθηκαν ή γεγονότα που ακολουθούν τις εκδηλώσεις ανεπιθύμητων συμπεριφορών. Σε περιπτώσεις που οι συμπεριφορές είναι περισσότερες από μια είναι σκόπιμο να ιεραρχούνται με ενδεικτικά κριτήρια το βαθμό επικινδυνότητας της συμπεριφοράς για το ίδιο το παιδί και τους άλλους, τις δυνατότητες γενίκευσης αυτής της συμπεριφοράς, την εδραίωση, τις πιθανότητες επιτυχίας κτλ.

Ο προσδιορισμός της αιτιολογίας είναι καθοριστικός προκειμένου να επιλέγει το κατάλληλο μοντέλο χειρισμού κι αντιμετώπισης. Δυσλειτουργίες αισθητηριακής επεξεργασίας συχνά μεταφράζονται ως διαταραχές συμπεριφοράς. Σε πολλές περιπτώσεις ο εγκέφαλος των παιδιών που βρίσκονται στο φάσμα κι όχι μόνο αδυνατεί να εξισορροπήσει τα ερεθίσματα που δέχεται από τα αισθητηριακά συστήματα προκειμένου οι αντιδράσεις τους να είναι ανάλογες με αυτά. Στην τελευταία αναθεώρηση του DSM οι αισθητηριακές διαταραχές αποτελούν κριτήρια της διάγνωσης του αυτιστικού φάσματος. Χαρακτηριστικά των παιδιών με διαταραχές αισθητηριακής επεξεργασίας είναι η συνεχής εγρήγορση, η διάσπαση, δυσκολίες προσανατολισμού, δυσκολίες στον ύπνο, άγχος ή υπερένταση, αισθητηριακή αμυντικότητα, υποαντίδραση σε ερεθίσματα κλπ. Εξατομικευμένα προγράμματα αισθητηριακής ολοκλήρωσης και αισθητηριακές δίαιτες δίνουν τη δυνατότητα εισροής συγκεκριμένων αισθητηριακών ερεθισμάτων με θεαματικά αποτελέσματα.

Αυτισμός και Αίσθηση Χιούμορ

Ρεβέκκα Τζόρβα, Μ.Α., SLP Λογοπαθολόγος, Υπεύθυνη κέντρου «Έρεισμα»

Το χιούμορ στη βασική του έννοια κι έτσι θα το εξετάσουμε εδώ είναι μια ιδιαίτερη μορφή ανθρώπινης επικοινωνίας, που καταλαμβάνει ουσιαστική θέση στις διαπροσωπικές σχέσεις, που ως στόχο έχει να προκαλέσει γέλιο. Το χιούμορ είναι κατά βάση ένα κοινωνικό φαινόμενο. Γελάμε κι αστειευόμαστε πολύ πιο συχνά όταν είμαστε με άλλους παρά όταν είμαστε μόνοι μας. Τόσο η παραγωγή του χιούμορ όσο και η κατανόηση και ανταπόκριση σε αυτό είναι σύνθετες νοηματικές και συναισθηματικές διεργασίες που επηρεάζονται άμεσα από τις δυσκολίες επικοινωνίας και κοινωνικής αλληλεπίδρασης των ατόμων υψηλής λειτουργικότητας του φάσματος.

Η τάση των ατόμων του φάσματος για κυριολεκτική ερμηνεία των λεγομένων του άλλου δημιουργεί επιπλέον δυσκολίες στο να καταλάβουν πότε κάποιος αστειεύεται. Από την άλλη η δική τους ανάγκη να θέλουν να κάνουν τους φίλους τους να γελάσουν συχνά τους οδηγεί στη ματαιώση. Οι συμμαθητές τους αντιλαμβάνονται τη

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

διαφορετικότητα και πιθανόν να γίνουν θύματα κοροϊδίας και πειραγμάτων με αποτέλεσμα να απομονώνονται και να περιθωριοποιούνται.

Τα παιδιά στο φάσμα θα χρειαστούν σίγουρα κάποιες μορφές καθοδήγηση σχετικά με τους κοινωνικούς κανόνες προκειμένου να κατανοήσουν άτομα και περιστάσεις και το είδος του χιούμορ το οποίο είναι επιτρεπτό κάθε φορά. Ωστόσο υπάρχουν φορές που επιδεικνύουν αξιολογή, αν και πολλές φορές ιδιαίτερη, αίσθηση χιούμορ.

Παράλληλη στήριξη: προκλήσεις-προοπτικές

Νίκος Παπαδόπουλος, Δάσκαλος, Προϊστάμενος του 1^{ου} ΚΕΔΑΣΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

Η παιδαγωγική της ένταξης των μαθητών με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο κοινό σχολείο προσκρούει στην άκαμπτη οργάνωση, δομή και λειτουργία του σύγχρονου σχολείου η οποία αποτυγχάνει να ανταποκριθεί στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών. Το σχολείο επικεντρώνεται στην παροχή γνώσεων μέσα από ένα αυστηρό διαχωρισμό σε γνωστικά αντικείμενα με βασική επιδίωξη την θεωρητική γνώση και την σύνδεση του σχολείου με την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση,

Η πρακτική της ένταξης στις γενικές τάξεις των μαθητών με αναπηρία, που πιθανόν να παρεμποδίζουν σε μικρό ή μεγάλο βαθμό την επιτυχή συμμετοχή στη συνήθη μαθησιακή διαδικασία, επαναφέρει στο προσκήνιο με μεγαλύτερη ένταση τα ζητήματα της διαφοράς και της διαφοροποίησης στις γενικές σχολικές τάξεις. Η φοίτηση των μαθητών με αναπηρία, σε μια γενική τάξη προϋποθέτει διαφοροποιημένη οργάνωση της μαθησιακής διαδικασίας.

Αξιολόγηση προγράμματος της Παράλληλης Στήριξης

ο τρόπος εφαρμογής της Π.Σ., η αντίληψη των εκπαιδευτικών για την αποτελεσματικότητα της Π.Σ., την οργάνωση της Π.Σ. και οι ρόλοι των συνδιδασκάλων.

συμπεράσματα, προοπτικές

- Ανάγκη αναπλαισίωσης Π.Σ.
- από το μαθητή στην ομάδα.
- Ο εκπαιδευτικός της Π.Σ. ως ισότιμος δάσκαλος,
- μορφές συνδιδασκαλίας
- Σχεδιασμός της συνδιδασκαλίας
- Υλοποίηση της συνδιδασκαλίας
- Διαφοροποίηση της διδασκαλίας σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά των μαθητών/τριών
- Διαμόρφωση βέλτιστου κλίματος στη σχολική τάξη
- Στόχος: η ευελιξία στη φοίτηση του μαθητή με γνώμονα την αποτελεσματική και ολιστική-διεπιστημονική προσέγγιση και αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών και ψυχοκοινωνικών αναγκών των μαθητών, σε συνδυασμό με το πλαίσιο προώθησης της ενταξιακής εκπαίδευσης, με βάση την εξελισσόμενη εικόνα ενός μαθητή.

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Γλωσσικά Προφίλ και Γλωσσική Εκπαίδευση Ατόμων στο Φάσμα του Αυτισμού

Ιλιάννα Κολοτούρα, Λογοθεραπεύτρια, Msc Βασική κι Εφαρμοσμένη Γνωστική Επιστήμη

Η διαταραχή του αυτιστικού φάσματος επηρεάζει αρκετούς τομείς της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης του ατόμου. Έτσι, ένας από αυτούς είναι η γλώσσα. Η γλώσσα είναι ένα σύστημα, το οποίο αναπτύσσεται για να καλύψει τις ανάγκες μας για επικοινωνία και κοινωνική αλληλεπίδραση, καθώς επίσης μέσω αυτού του συστήματος εκφράζουμε τις ανάγκες μας, τα αιτήματά μας, τις ιδέες μας και τα συναισθήματά μας. Ένα άτομο που βρίσκεται στο φάσμα του αυτισμού συνήθως εμφανίζει δυσκολίες στην επικοινωνία και την αλληλεπίδραση. Συγκεκριμένα, μπορεί να εμφανίζει προφίλ με λόγο είτε προφίλ χωρίς λόγο. Με άλλα λόγια, τα άτομα που εμφανίζουν λεκτικό προφίλ έχουν

τη δυνατότητα να εμπλακούν εξ αρχής σε συνθήκες ενίσχυσης του επικοινωνιακού εκφραστικού λόγου. Ενώ, τα άτομα με μη λεκτικό προφίλ μπορεί να μην παρουσιάζουν αυτή την δυνατότητα, ωστόσο συνήθως υπάρχει καλή αντίληψη του προσληπτικού λόγου και συνήθως υπάρχουν στοιχεία εξω-λεκτικής επικοινωνίας. Εστιάζοντας στα γλωσσικά προφίλ προκύπτουν ερωτήματα που αφορούν τη γλωσσική εκπαίδευση αυτών των ατόμων: Με ποιον τρόπο ο λόγος γίνεται πιο λειτουργικός σε άτομα με λεκτικό προφίλ; Με ποιον τρόπο τα άτομα με μη λεκτικό προφίλ μπορούν να αναπτύξουν επικοινωνία;

Οι προκλήσεις στην κοινωνική ένταξη του μαθητή με αυτισμό στο σχολικό πλαίσιο: δυσκολίες και διαχείριση

Έλενα Γιουρούκου, Ψυχολόγος MSc, PhD

Η κοινωνική ένταξη του μαθητή με αυτισμό αποτελεί ουσιαστικό στόχο της σύγχρονης ενταξιακής εκπαιδευτικής πολιτικής και απαραίτητη προϋπόθεση για την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο, την κοινωνική ένταξη δυσχεραίνουν τόσο οι ιδιαιτερότητες στην κοινωνική επικοινωνία και την γνωστική επεξεργασία των ίδιων των μαθητών με αυτισμό, όσο κι η έλλειψη ξεκάθαρων στόχων και πρακτικών από την μεριά του σχολικού πλαισίου.

Από την μεριά του σχολικού πλαισίου, οι εκπαιδευτικοί καλούνται να υποστηρίξουν την κοινωνική συμπεριφορά του μαθητή με αυτισμό και να εξυπηρετήσουν την κοινωνική προσαρμογή στην τάξη και το διάλειμμα. Ταυτόχρονα καλούνται να επιλύσουν προβλήματα που μπορεί να δημιουργηθούν λόγω των ιδιαιτεροτήτων. Από την άλλη μεριά, μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά με αυτισμό, παρά τις δυσκολίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση και τα ελλείμματα στην κοινωνική κατανόηση, επιδιώκουν την κοινωνική συναναστροφή με τους συνομήλικούς τους. Ωστόσο, οι σχέσεις που διαμορφώνουν οι μαθητές με αυτισμό μπορεί να διαφέρουν ως προς την ποιότητα και τα χαρακτηριστικά σε σύγκριση με τις σχέσεις που διαμορφώνουν οι συνομήλικοί τους.

Η παρουσίαση εξετάζει τις ιδιαιτερότητες της κοινωνικής προσαρμογής των μαθητών με αυτισμό στο σχολικό πλαίσιο, τις προκλήσεις και τις εφαρμοσμένες πρακτικές που διευκολύνουν τους μαθητές και το σχολικό πλαίσιο.

Ενσυναισθητική προσέγγιση για την ενήλικη ζωή των ατόμων με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας υπό το πρίσμα του ακαδημαϊκού πεδίου της Κοινωνικής Εργασίας

Δέσποινα Χατζηδρόσου, Κοινωνική Λειτουργός Med - εκπαιδύτρια ενηλίκων, εξωτερική συνεργάτης του θεσμοθετημένου Εργαστηρίου Μελέτης Συμπεριφορών Υγείας και Οδικής Ασφάλειας LaHeRS του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου Κρήτης, Γενική Γραμματέας Π.Ο.Σ.Ε.Ε.Π.Ε.Α., Κοινωνική Λειτουργός και Αναπληρώτρια Προϊσταμένη 1^{ου} ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ. Πειραιά

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Η παρουσίαση θα επικεντρωθεί στην κατανόηση μιας σύνθετης ομάδας ατόμων, των ενήλικων αυτιστικών υψηλής λειτουργικότητας, υπό το πρίσμα του ακαδημαϊκού πεδίου της κοινωνικής εργασίας. Το οικείο επιστημονικό αντικείμενο και η επαγγελματική εφαρμογή του, προωθεί και προάγει την κοινωνική αλλαγή και ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και την ενδυνάμωση της αυτονομίας των ανθρώπων, ανεξαρτήτως φυλής, φύλου ή οποιασδήποτε άλλης ιδιαιτερότητας. Ο σεβασμός στη διαφορετικότητα, η κατανόηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της ιδιοσυστασίας του εκάστοτε ατόμου και η πίστη στην ανθρώπινη δύναμη, παρά την όποια μειονεξία, αποτελεί για την κοινωνική εργασία θέσφατο. Δεδομένο αποτελεί επίσης ότι, σημαντικό ρόλο στα άτομα με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας κατέχουν πρωτίστως το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον και δευτερευόντως οι επαγγελματίες οι οποίοι μπορούν να συμβάλλουν στην καλύτερη ενσωμάτωση αυτών μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Ειδικότερα, οι κοινωνικοί λειτουργοί, μέσα από τις θεωρίες του πεδίου τους και τη γηγενή γνώση, συνδέουν ανθρώπους και δομές, συνηγορούν των ωφελούμενων ατόμων όπου είναι απαραίτητο, και τα υποστηρίζουν κατά την αντιμετώπιση των προκλήσεων, αλλά και στη χάραξη στρατηγικών, με σκοπό την ενίσχυση της ευημερίας και την αυτονομία τους. Συνεπώς, η παρούσα προσέγγιση θα επιδιώξει την ενσυναισθηματική κατανόηση των κοινωνικών λειτουργών απέναντι στα ενήλικα άτομα με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας ως προς τις ανάγκες, τα προβλήματα και τις επιθυμίες τους. Επιπροσθέτως, θα παρουσιαστούν προβληματισμοί, προτάσεις και συμπεράσματα μέσω διαφόρων προσωπικών βιωμάτων κοινωνικών λειτουργών στα πεδία άσκησης της κοινωνικής εργασίας.

Η εργοθεραπευτική παρέμβαση στις διαταραχές αυτιστικού φάσματος στο ειδικό σχολείο

Βικτωρία Γκοράκη, MA, Εργοθεραπεύτρια, Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Ζεφυρίου

Η εργοθεραπεία είναι ένα πελατοκεντρικό επάγγελμα υγείας που έχει στόχο τη βελτίωση της υγείας και ευημερίας των ατόμων με ουσιαστικά και σκόπιμα έργα και δραστηριότητες. Η συμμετοχή των παιδιών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ) στις σχολικές δραστηριότητες αντιπροσωπεύει μια σημαντική πρόκληση, καθώς περιλαμβάνουν έναν πολύ μεγάλο αριθμό μαθητών στα ειδικά σχολεία, κι όχι μόνο. Τα παιδιά με ΔΑΦ αντιμετωπίζουν δυσκολίες όσον αφορά την επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση ενώ εμφανίζουν περιορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς, ενδιαφέροντα και δυσκολίες στην αισθητηριακή τους επεξεργασία, βιώνοντας συχνά άγχος στην ακολουθία οδηγιών, μεταβάσεων ή αλλαγών. Αυτοί οι προσωπικοί περιορισμοί περιορίζουν σημαντικά τη δυνατότητα συμμετοχής τους σε καθημερινές δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένων αυτών που λαμβάνουν χώρα εντός του σχολικού περιβάλλοντος.

Οι σχολικοί εργοθεραπευτές προωθούν την επιτυχημένη και ανεξάρτητη συμμετοχή των μαθητών σε δραστηριότητες καθημερινής ζωής, ρουτίνες, εργασίες και σχέσεις στις σχολικές συνθήκες. Επειδή κάθε παιδί είναι διαφορετικό, οι εργοθεραπευτές που εργάζονται με παιδιά με ΔΑΦ αναπτύσσουν εξατομικευμένα πλάνα για να καλύψουν τις ανάγκες του κάθε παιδιού. Μέσα από τη συνεργασία της διεπιστημονικής ομάδας του σχολείου και ειδικότερα με τον Ειδικό παιδαγωγό της τάξης, προάγουν την βέλτιστη προσαρμογή των μαθητών δουλεύοντας τόσο ατομικά όσο και στην τάξη του κάθε μαθητή προτείνοντας μεταξύ άλλων εξειδικευμένο αισθητηριακό εξοπλισμό, προσαρμογές και εργονομικές διευθετήσεις.

Μηχανική Μάθηση και Τεχνολογία Ανίχνευσης Βλέμματος στην έρευνα του Διάχυτου Αναπτυξιακού Φάσματος: Συστηματική Ανασκόπηση

Κωνσταντίνος-Φίλιππος Κόλλιας, Υποψήφιος Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
Χριστίνα Συριοπούλου-Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Μακεδονίας
Παναγιώτης Σαρηγιαννίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
Γεώργιος Φ. Φραγκούλης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Το Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο Ψυχικών Διαταραχών ορίζει τη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) ως νευροαναπτυξιακή διαταραχή, η οποία χαρακτηρίζεται από μειωμένη κοινωνική αλληλεπίδραση και επικοινωνία, και περιορισμένη, επαναλαμβανόμενη, και στερεοτυπική συμπεριφορά. Επίσης, η δυσκολία κατεύθυνσης του βλέμματος (eyegaze) αναφέρεται σε αρκετές διαγνωστικές μελέτες ως ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του αυτισμού. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που αφορά στη Μηχανική Μάθηση και στην Τεχνολογία Ανίχνευσης Βλέμματος σε έρευνες για τον αυτισμό που διεξήχθησαν από το 2015. Η αναζήτησή μας στο PubMed εντόπισε 31 έρευνες, οι οποίες χρησιμοποίησαν πολλά ερεθίσματα και δραστηριότητες, που αξιολογήθηκαν με διάφορα εργαλεία ανίχνευσης βλέμματος, ενώ εφαρμόστηκαν διαφορετικά μοντέλα Μηχανικής Μάθησης. Στις έρευνες υπήρξε ένα ευρύ φάσμα συμμετεχόντων όσον αφορά στο μέγεθος του δείγματος, στις ηλικιακές ομάδες και στις λειτουργικές δεξιότητες. Υπήρχαν, επίσης, μελέτες που χρησιμοποίησαν άλλα εργαλεία, όπως το Ηλεκτροεγκεφαλογράφημα (EEG), την Εικονική Πραγματικότητα (Virtual Reality) και τη Μίμηση Κινήσεων. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών αποδεικνύουν ότι ο συνδυασμός της Μηχανικής Μάθησης και της Τεχνολογίας Ανίχνευσης Βλέμματος μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στον εντοπισμό αυτιστικών χαρακτηριστικών μέσω της ανίχνευσης οπτικών ατυπιών στα άτομα με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος. Τέλος, οι μελλοντικές μελέτες θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν κι άλλες τεχνολογικές προσεγγίσεις, όπως το Διαδίκτυο των Πραγμάτων, Internet of Things (IoT).

Αυτισμός: ΤΠΕ, Εκπαιδευτική Ρομποτική, Εκπαίδευση Γονέων, Συναισθηματική Νοημοσύνη: Δεδομένα

Ειρήνη Χαϊδή, Υποψήφια Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Εκπαιδευτική Συνεργάτιδα του Net Media Lab Mind - Brain R&D IIT, N.C.S.R. “Democritus”

Αθανάσιος Δρίγκας, Διευθυντής Ερευνών στο Net Media Lab Mind - Brain R&D IIT, N.C.S.R. “Democritus”

Τα τελευταία χρόνια, παγκοσμίως και στη χώρα μας, έχει καθιερωθεί η άποψη ότι όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από οποιοδήποτε στοιχείο διαφοροποίησης, ειδικής ανάγκης ή χαρακτηριστικού που σχετίζεται με την εθνική, πολιτιστική ή κοινωνική ταυτότητα, πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες μάθησης σε ένα σχολείο για όλους με συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης αυτών και ιδιαίτερα των ατόμων με αναπτυξιακές διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού.

Η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) συμβάλλει σημαντικά στη μαθησιακή διαδικασία, ειδικά για μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, οι ΤΠΕ παρέχουν πλούσιες εκπαιδευτικές εμπειρίες.

Η εκπαιδευτική ρομποτική, ως νέο μέσον τεχνολογικής ανάπτυξης, κερδίζει έδαφος στην εκπαιδευτική πολιτική όλο και περισσότερων χωρών σε όλο τον κόσμο τόσο σε επίσημα όσο και σε μη τυπικά εκπαιδευτικά προγράμματα, καθώς υποστηρίζεται έντονα η χρησιμότητα της εκπαιδευτικής ρομποτικής στην ειδική αγωγή για τη θεραπεία ελλειμμάτων μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες, Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας και Αυτισμού, ειδικά σε επίπεδο ένταξης μαθητών.

Επισημαίνεται, επίσης, ότι η ενεργός συμμετοχή των γονέων στη διαγνωστική και θεραπευτική διαδικασία των παιδιών με αναπτυξιακές διαταραχές θεωρείται από τους ειδικούς σημαντικός παράγοντας στον μακροπρόθεσμο αγώνα για την εκπαίδευση των ατόμων με αυτισμό.

Τέλος, υπάρχει αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα άτομα του φάσματος του αυτισμού στη συναισθηματική ανάπτυξη και την εκπαίδευση τους στην έκφραση και την κατανόηση των συναισθημάτων στο φάσμα καθώς στην ανάπτυξη

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

εκπαιδευτικών μεθόδων που αποσκοπούν στην ενίσχυση της συναισθηματικής ανάπτυξης των ατόμων στο φάσμα του αυτισμού και κατά συνέπεια στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων.

Γλωσσική Ανάπτυξη Παιδιών με Αυτισμό με τη χρήση τεχνολογικών μέσων και ρομποτικής

Ελένη Γκιόλντα, Εκπαιδευτικός, MSc Ειδική Αγωγή υπ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Χριστίνα Συριοπούλου- Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Γεώργιος Κουτρομάνος, Επίκουρος Καθηγητής Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην Εκπαίδευση ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Τα παιδιά με Διαταραχές Φάσματος Αυτισμού συχνά εμφανίζουν ελλείμματα στη λεκτική και τη μη λεκτική επικοινωνία, στη χρήση της πραγματολογίας, της σημασιολογίας, των γραμματικών κανόνων στον λόγο αλλά και στην ανάπτυξη του λεξιλογίου. Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει δημοφιλής η χρήση της Επαυξητικής και Εναλλακτικής Επικοινωνίας (ΕΕΕ) για παιδιά με αυτισμό, ενός τεχνολογικού μέσου που τα βοηθά να ξεπεράσουν τα εμπόδια που προαναφέρθηκαν. Πρόκειται να παρουσιαστούν κάποια ερευνητικά στοιχεία σχετικά με τη γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών με ΔΦΑ που φοιτούν σε δημοτικά σχολεία της Ελλάδας, και πιο συγκεκριμένα σχετικά με τις πιο ευρέως χρησιμοποιούμενες λέξεις από αυτά στην καθημερινότητά τους. Πραγματοποιήθηκαν μετρήσεις του προσληπτικού και εκφραστικού λεξιλογίου και χρησιμοποιήθηκαν τα εργαλεία ADOS-2 και ROW-PVT. Για κάθε παιδί πραγματοποιήθηκαν δύο μετρήσεις με τη μέθοδο test-retest. Τα αποτελέσματα σχετικά με το χρησιμοποιούμενο λεξιλόγιο κατηγοριοποιήθηκαν ανά ηλικιακή ομάδα παιδιών και έπειτα ομαδοποιήθηκαν οι έννοιες που προέκυψαν. Στη συνέχεια, σκοπός είναι η χρήση τεχνολογικών μέσων με την ενσωμάτωση των εννοιών αυτών σε μία φορητή συσκευή υψηλής τεχνολογίας (tablet) προκειμένου να γίνει δυνατή η ενίσχυση της επικοινωνίας για παιδιά με ΔΦΑ και να διευκολυνθεί η υιοθέτηση νέων πρακτικών από τις εκάστοτε ομάδες παρέμβασης.

Παραδοσιακή και Ρομποτικά Υποβοηθούμενη Αξιολόγηση Παιδιών με Διαταραχές Φάσματος Αυτισμού

Μαρία Ζυγοπούλου, Ψυχολόγος MSC Ειδική Αγωγή υπ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Χριστίνα Συριοπούλου- Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Η πρώιμη αναγνώριση και διάγνωση αυξάνουν την πιθανότητα παροχής αποτελεσματικών εκπαιδευτικών και συμπεριφορικών παρεμβάσεων, μειώνουν το άγχος των γονέων και βελτιώνουν την πρόσβαση των παιδιών με Διαταραχές Φάσματος Αυτισμού (ΔΦΑ) στους φορείς παροχής υπηρεσιών. Πλήθος εργαλείων έχουν δημιουργηθεί με σκοπό να βοηθήσουν τη διάγνωση και την αξιολόγηση των παιδιών με ΔΦΑ. Η Ρομποτική Κοινωνικής Αρωγής (ΡΚΑ) είναι ένας νέος και συνεχώς αναπτυσσόμενος κλάδος, με πολλές εφαρμογές, ο οποίος δεν έχει πλήρως διερευνηθεί. Το ερευνητικό ενδιαφέρον στον τομέα αυτό έχει εστιάσει εκτενώς στην αξιοποίηση των ρομπότ στην παρέμβαση, όμως η χρήση τους ως εργαλεία αξιολόγησης δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς. Παρόλα αυτά υπάρχουν δεδομένα τα οποία φανερώνουν την ικανότητα των ρομπότ να μετρήσουν και να αξιολογήσουν την παρατηρήσιμη συμπεριφορά των παιδιών με ΔΦΑ. Αξίζει, λοιπόν, να αναφερθεί τόσο η σπουδαιότητα ύπαρξης εργαλείων για τη διάγνωση των παιδιών με ΔΦΑ, όσο και η ανάγκη χρήσης μέσων τα οποία θα μπορούν να υποστηρίξουν και να διευκολύνουν τη διαγνωστική διαδικασία, η οποία μέχρι στιγμής είναι πολύπλοκη και βασίζεται σε χρόνια επαγγελματική κατάρτιση των ειδικών.

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Ανάπτυξη Δεξιοτήτων Ανεξάρτητης Διαβίωσης των εφήβων και νέων με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος

Κυριακή Σαρρή, Εκπαιδευτικός, MSc ICT in Education, Υποψήφια Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Χριστίνα Συριοπούλου – Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Μακεδονίας
Γεώργιος Κουτρομάνος, Επίκουρος Καθηγητής Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην Εκπαίδευση ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ

Τα άτομα με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) εμφανίζουν ελλείμματα στην ανάπτυξη και κατάκτηση δεξιοτήτων ανεξάρτητης διαβίωσης, οι οποίες θεωρούνται απαραίτητες για την ομαλή ένταξή τους στην κοινωνία. Τα ελλείμματα αυτά γίνονται ακόμη πιο εμφανή κατά την εφηβική ηλικία. Τις τελευταίες δεκαετίες γίνεται συστηματική χρήση της τεχνολογίας κατά την εκτέλεση δραστηριοτήτων για την ενίσχυση των παραπάνω δεξιοτήτων. Πρόκειται να γίνει παρουσίαση ερευνητικών στοιχείων σχετικά με τις δεξιότητες που προκρίνουν οι εκπαιδευτικοί και το ειδικό εκπαιδευτικό/βοηθητικό προσωπικό που διδάσκει σε έφηβους/ες και νέους/ες με ΔΑΦ σε σχολεία και δομές της ελληνικής επικράτειας, αν χρησιμοποιούνται τεχνολογικά μέσα στη μαθησιακή διαδικασία και ποια, αν αυτά τα μέσα αποτελούν μέσο ενίσχυσης στη μαθησιακή διαδικασία. Το εργαλείο της έρευνας είναι το Independent Living Skills Survey (ILSS), το οποίο εστιάζει και μετρά τις δεξιότητες ανεξάρτητης διαβίωσης των ατόμων με ΔΑΦ. Τα αποτελέσματα της έρευνας ταξινομήθηκαν και ομαδοποιήθηκαν σε κατηγορίες. Σκοπός της έρευνας και λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα είναι να γίνουν προτάσεις, που να περιλαμβάνουν δομημένες προτάσεις και δραστηριότητες για την ενίσχυση των δεξιοτήτων ανεξάρτητης διαβίωσης των εφήβων και των νέων με ΔΑΦ.

Εφαρμογή της Γνωστικής και Συμπεριφορικής Θεραπείας στο ελληνικό σχολικό πλαίσιο: Ένα πρόγραμμα πρόληψης και συμβουλευτικής υποστήριξης με τη χρήση Γνωστικής- Συμπεριφορικής προσέγγισης σε παιδιά και έφηβους με αυτισμό

Αρετή Ειρήνη Φίλιου, Ψυχολόγος, MSc Ειδική Αγωγή
Χριστίνα Συριοπούλου - Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Σύμφωνα με τη διεθνή και Ελληνική βιβλιογραφία τα παιδιά και οι έφηβοι με αυτισμό συχνά εμφανίζουν συμπτώματα διαφόρων ψυχικών διαταραχών μαζί με τα χαρακτηριστικά που ορίζουν τη διαταραχή αυτιστικού φάσματος. Στο εξωτερικό έχουν εφαρμοστεί αρκετές τεχνικές της Γνωστικής - Συμπεριφορικής ψυχοθεραπείας (ΓΣΨ), με σκοπό τη διαχείριση αυτών των συμπτωμάτων των ατόμων με αυτισμό σε συνεργασία με το σχολείο και την οικογένειά τους.

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα έχει δημιουργηθεί με σκοπό να εφαρμοστεί στο ελληνικό σχολικό πλαίσιο. Σκοπεύει στην εφαρμογή τεχνικών της ΓΣΨ με στόχο την πρόληψη και τη συμβουλευτική υποστήριξη παιδιών και εφήβων με στοιχεία αυτισμού. Το πρόγραμμα αυτό θα εφαρμοστεί σε παιδιά και εφήβους, που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού, μέσα στο σχολικό τους πλαίσιο, με σκοπό την συναισθηματική τους αγωγή και την προετοιμασία τους για την αγορά εργασίας.

Για το συγκεκριμένο πρόγραμμα θα χρησιμοποιηθούν εργαλεία για την αξιολόγηση των ψυχικών συμπτωμάτων όπως: Κλίμακα αξιολόγησης Άγχους (SCAS)- The Spence Child Anxiety Scale—Child(Lyneham, Street, Abbott, & Rapee, 2008), Ερωτηματολόγιο Παιδικής Κατάθλιψης – CDI (Κλεφτάρας & Διδασκάλου, υπό δημοσίευση. Kovacs, 1992), Ερωτηματολόγιο ρύθμισης του συναισθήματος, J. Gross & O. John (ERQ), Έργα αξιολόγησης της θεωρίας του νου (Μπαξεβάνη, 2014). Μετά την αξιολόγηση παιδιά και έφηβοι ανάλογα με τα συμπτώματά τους θα ακολουθήσουν

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Θεραπεία ΓΣΨ με συγκεκριμένες τεχνικές. Στο τέλος θα ακολουθήσει η τελική αξιολόγηση, με σκοπό να φανεί η πρόοδος και η πιθανή βελτίωση των συμπτωμάτων.

Μέσα από την εφαρμογή του προγράμματος είναι δυνατόν η ψυχοθεραπεία να πάρει θέση στο ελληνικό σχολείο και να μπορούν οι ειδικοί σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς να την εφαρμόσουν σε μελλοντικές περιπτώσεις, με σκοπό την υποστήριξη και τη βοήθεια των ατόμων με αυτισμό. Ένα εργαλείο που θα είναι κατάλληλο για την διαχείριση των ψυχικών διαταραχών των ατόμων με ΔΑΦ.

Πρόγραμμα παρέμβασης με ρομπότ σε παιδιά με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας

Ιωακείμ Δερές, Φιλολόγος Μεταπτυχιακό στην Κλασική Φιλολογία: Αρχαία Ελληνική Φιλολογία
Χριστίνα Συριοπούλου – Δελλή, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστημίου Μακεδονίας
Αθανάσιος Δρίγκας, Διευθυντής Ερευνών στο Net Media Lab Mind - Brain R&D IIT, N.C.S.R. “Democritus”

Τα παιδιά που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού (ΔΦΑ) εμφανίζουν αδυναμία στις κοινωνικές συναναστροφές, η οποία αποτελεί την κύρια συμπτωματολογία του αυτιστικού φάσματος. Δυσκολεύονται στην σύναψη κοινωνικών σχέσεων με αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν προβλήματα κυρίως στην κοινωνικοποίησή τους. Η ειδική αγωγή για να ανταπεξέλθει στις σύγχρονες απαιτήσεις της κοινωνίας σε επίπεδο μόρφωσης και κατάρτισης οφείλει να συμμορφωθεί με τις σύγχρονες εξελίξεις στα προγράμματα παρέμβασης. Η ένταξη των ΤΠΕ και της εκπαίδευσης STEM στην εκπαίδευση των παιδιών με αυτισμό θεωρείται ένα αναγκαίο βήμα για τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης. Η παρούσα ομιλία έχει θέμα μια έρευνα, στην οποία το ζητούμενο ήταν να διαπιστωθεί η διαφορά μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης με την παρουσία του δασκάλου και μιας με την παρουσία ενός εκπαιδευτικού ρομπότ σχετικά με την ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με διάγνωση αυτισμού υψηλής λειτουργικότητας (σύνδρομο Asperger). Το ζητούμενο ήταν να διαπιστωθεί αν τα εκπαιδευτικά ρομπότ μπορούν να βοηθήσουν και σε ποιο βαθμό τα παιδιά με αυτισμό να εξασκήσουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, να συνεργαστούν με άλλα άτομα, να ακολουθήσουν οδηγίες, να ολοκληρώσουν μια δραστηριότητα και γενικά να μπορούν να αντιμετωπίσουν τα ποικίλα ερεθίσματα που δέχονται στην καθημερινότητά τους.

“Ποιος είναι ο τελευταίος;”

Λευκοθέα Καρτασίδου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Υπεύθυνη του Φεστιβάλ «Η αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη»

Είδος: Ντοκιμαντέρ
Διάρκεια: 60'
Γλώσσα: Ρωσικά
Υπότιτλοι: Ελληνικοί
Σκηνοθέτης: Siarheilsakov
Παραγωγός: LeonidDinershtein
Χώρα: Λευκορωσία

Σχολιασμός Ταινίας: Λευκοθέα Καρτασίδου, Τριάδα Μαλκότση

Η ταινία προβλήθηκε στο 3^ο Φεστιβάλ "Η αντανάκλαση της αναπηρίας στην τέχνη" του Πανεπιστημίου Μακεδονίας

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Περιγραφή: Η ταινία “Ποιος είναι ο τελευταίος;” σκηνοθετημένη από τον Siarheilsakon αναφέρεται στο Οικογενειακό θέατρο συμπερίληψης “I”, όπου συνήθως παιδιά με και χωρίς αναπηρία συμπράττουν στην ίδια σκηνή. Η ταινία δείχνει πώς οι δάσκαλοι του Οικογενειακού θεάτρου συμπερίληψης “I”- η Irina Pushkareva, σκηνοθέτης και χορογράφος, ο Igor’ Sidorchik, σκηνοθέτης, και άλλοι νεαροί ψυχολόγοι - δουλεύουν και ενώνουν όλα τα παιδιά. Χάρη στο καλά οργανωμένο πρόγραμμα, βασισμένο στην έννοια της συμπεριληπτικής θεατρικής μελέτης, παιδιά διαγνωσμένα στη “διαταραχή φάσματος του αυτισμού” επικοινωνούν με έναν ευέλικτο και δημιουργικό τρόπο. Καταφέρνουν να κάνουν φίλους, επιτυγχάνουν εντυπωσιακά επίπεδα στην ανάπτυξη του ταλέντου τους στον τομέα της δραματικής τέχνης, του χορού και του τραγουδιού. Μέσα από το έργο ο θεατής συναντά τέσσερις χαρακτήρες: τους Kostya, Misha, Vlada και Maxim. Το καθένα από τα παιδιά έχει την δική του ιστορία, μερικά από αυτά δεν μιλούσαν στην αρχή, και μερικά από αυτά είχαν προβλήματα στην επικοινωνία, την λεπτή κινητικότητα, και την κίνηση. Βλέπουμε το πώς τα παιδιά διαβάζουν και εξασκούνται σκληρά στο θέατρο. Κανείς από αυτούς δε θέλει να είναι ο τελευταίος ανάμεσα στους συνομηλίκους.

Δικαιώματα προσώπων με ΔΑΦ

Ιωάννα Κουβαριτάκη, Δικηγόρος, Ειδικός Επιστήμονας στον Συνήγορο του Πολίτη, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού

Η εισήγηση έχει σκοπό τη διαμόρφωση μίας νέας δικαιωματικής οπτικής για την αναπηρία σε επαγγελματίες και γονείς όπως αυτή προωθείται από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και διαμορφώνεται από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες η οποία, σε συνέχεια της επικύρωσής της με νόμο, αποτελεί εθνικό δίκαιο. Η εισήγηση πέρα από το αναγκαίο γενικό δικαιωματικό πλαίσιο που προστατεύει ειδικά τα άτομα με αναπηρίες θα εστιαστεί σε ότι θεωρώ χρήσιμο από την εμπειρία μου ότι άπτεται νομικών και ουσιαστικών ζητημάτων που αφορούν σε πρόσωπα με ΔΑΦ .

Η απασχόληση των ατόμων με διαταραχές αυτιστικού φάσματος: Πλεονεκτήματα, εμπόδια και στρατηγικές αποτελεσματικής ένταξης

Δόξα Παπακωνσταντίνου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η εργασιακή πραγματικότητα των ατόμων με διαταραχές αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ) φανερώνει δυσανάλογα υψηλά ποσοστά ανεργίας, υποαπασχόλησης και εργασιακών διακρίσεων, καθώς και ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά πλήρους και σταθερής απασχόλησης σε σύγκριση με τον λοιπό πληθυσμό. Τα εμπόδια πλείστα και ποικίλα, ανάμεσα στα οποία συγκαταλέγονται και τα κοινωνικά εμπόδια, το στίγμα, τα στερεότυπα, οι προκαταλήψεις ως προς την αναπηρία εν γένει, αλλά και η ελλιπής στήριξη των ατόμων με ΔΑΦ στην προσπάθειά τους να ενταχθούν εργασιακά. Η απασχόληση αποτελεί προϋπόθεση για την πλήρη και ουσιαστική κοινωνική ενσωμάτωση όλων των ενεργών πολιτών και δη των ατόμων με αναπηρία. Η σημασία της απασχόλησης παρουσιάζεται επαυξημένη για τα άτομα με ΔΑΦ, λόγω της συμβολής της στην επίτευξη της ανεξάρτητης διαβίωσης και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Σημαντικά πλεονεκτήματα από την απασχόληση των ατόμων με ΔΑΦ σημειώνονται και για τους εργοδότες, αλλά και συνολικά για την κοινωνία, η οποία ενεργοποιεί ένα αξιόλογο εργατικό δυναμικό. Η παρούσα εισήγηση επικεντρώνεται στην ανασκόπηση των ερευνών αναφορικά με την απασχόληση των ατόμων με ΔΑΦ, και ειδικότερα στα πλεονεκτήματα της απασχόλησης, στα υπαρκτά εμπόδια, αλλά και στους τρόπους προσπέλασης αυτών, με έμφαση στα συνδυαστικά υποστηρικτικά μέτρα που απαιτούνται, ώστε τα άτομα με ΔΑΦ να επιτύχουν την ομαλή εργασιακή τους ένταξη και τη σταθερή παραμονή τους στον εργασιακό χώρο.

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Από την απομόνωση στη κοινότητα Προοπτικές για ένταξη στην απασχόληση των ατόμων με αυτισμό

Αθανάσιος Καμούτσας, Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων (Ε.Ε.Π.Α.Α.)

Τα άτομα με αναπηρία σύμφωνα με τις συμβάσεις διεθνών οργανισμών δικαιούνται ισότιμη μεταχείριση για όλα τα θέματα που σχετίζονται τόσο με την επαγγελματική και δια βίου εκπαίδευση όσο με τις μορφές απασχόλησης. Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο των αναπηριών εντάσσεται και ο 'Αυτισμός' με δυσκολίες κυρίως στη γλωσσική ανάπτυξη, στην επικοινωνία και στις κοινωνικές σχέσεις.

Τα άτομα με Αυτισμό βιώνουν όλα τα συναισθήματα και μπορούν να τα εκφράσουν εφόσον υποστηριχθούν κατάλληλα από την οικογένειά τους και την κοινωνία. Έτσι η συνεχής ενδυνάμωσή τους με κατάλληλες τεχνικές και μεθόδους αμέσως μετά τη διάγνωση και στη συνέχεια σε όλες τις ηλικίες, έχει ως αποτέλεσμα να αμβλύνονται πολλές από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Τα άτομα με Αυτισμό μέσω των φορέων και δομών ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και με την συνεργασία των επιχειρήσεων και του κατάλληλου θεραπευτικού προσωπικού, έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής σε προγράμματα απασχόλησης. Αντιμετωπίζονται ισότιμα και παράλληλα προσφέρουν στους τομείς των οικονομικών δραστηριοτήτων, ωφελώντας την εθνική οικονομία της χώρας τους.

Αναπαραστάσεις της Διαταραχής του Φάσματος Αυτισμού στον κινηματογράφο

Ελιάννα Καναβέλη, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας- Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας, MSc Ειδική Αγωγή

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τα είδη και τις αναπαραστάσεις της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος στον κινηματογράφο. Η διερεύνηση του θέματος έγινε με την εφαρμογή της ποιοτικής μεθόδου της Ανάλυσης Λόγου σε τέσσερις ελληνικές ταινίες-ντοκιμαντέρ μικρού μήκους (2015-2019), με πρωταγωνιστές άτομα που ανήκουν στη ΔΑΦ.

Τα αποτελέσματα της ανάλυσης έδειξαν ότι τα άτομα που βρίσκονται στη ΔΑΦ αναπαριστώνται. Κυρίως, να μην είναι χρήστες του δημόσιου χώρου και η συνθήκη αυτή συμβάλλει στη διατήρηση της κατάστασης αορατότητας τους και κατ' επέκταση στη βίωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Επιπλέον, η ΔΑΦ αποτελεί μια συνθήκη πλήρως εξαρτώμενη από την φροντίδα της οικογένειας και κυρίως της μητέρας και δεν μπορεί να ειπωθεί εκτός από αυτή ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο το στερεότυπο του εξαρτημένου ατόμου. Τέλος, προκύπτει η ΔΑΦ να είναι μια σχετικά άγνωστη συνθήκη για το ευρύ κοινό χωρίς, ωστόσο, να λείπουν και οι θετικές νοηματοδοτήσεις. Διαπιστώνεται ότι, μέσα από περισσότερη επεξεργασία και επαφή με τη ΔΑΦ, είναι δυνατόν οι ταινίες να έχουν παιδαγωγικό ρόλο και να συμβάλλουν στη διαδικασία της αποδοχής των ατόμων που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού.

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Κατάλογος Ομιλητών Διαδικτυακού Συνεδρίου *

- Αλέξανδρος Αλεξάνδρου**, Δρ. Γλωσσοπαθολόγος – Λογοθεραπευτής
- Θεοδώρα (Ντορέττα) Αστέρη**, Σύμβουλος Α΄, Δρ. Ειδικής Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας, Συντονίστρια της Επιστημονικής Μονάδας Ειδικής και Συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης, Προϊσταμένη Τμήματος Α΄: Εκπαιδευτική Καινοτομία και Ενταξιακή Εκπαίδευση
- Αγγελική Γενά**, Κλινική Ψυχολόγος, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών
- Έλενα Γιουρούκου**, Ψυχολόγος MSc, PhD
- Ελένη Γκιόλντα**, Εκπαιδευτικός, MSc Ειδική Αγωγή, Υποψήφια Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Μακεδονίας
- Βικτώρια Γκοράκη**, MA, Εργοθεραπεύτρια, Ειδικό Δημοτικό Σχολείο Ζεφυρίου
- Ιωακείμ Δερές**, Φιλολόγος Μεταπτυχιακό στην Κλασική Φιλολογία: Αρχαία Ελληνική Φιλολογία
- Αθανάσιος Δρίγκας**, Διευθυντής Ερευνών στο Net Media Lab Mind - Brain R&D IIT, N.C.S.R. "Democritus"
- Μαρία Ζυγοπούλου**, Ψυχολόγος, MSc Ειδική Αγωγή, Υποψήφια Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Μακεδονίας
- Λωρέττα Θωμαΐδου - Ηλιοδρομίτη**, Καθηγήτρια Αναπτυξιακής Παιδιατρικής, ΕΚΠΑ
- Αθανάσιος Καμούτσης**, Επίκουρος Καθηγητής, Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρίας Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων (Ε.Ε.Π.Α.Α.)
- Ελιάννα Καναβέλη**, Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας- Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας, MSc Ειδική Αγωγή
- Λευκοθέα Καρτασίδου**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Κωνσταντίνος-Φίλιππος Κόλλιας**, Υποψήφιος Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
- Ιλιάννα Κολοτούρα**, Λογοθεραπεύτρια, Msc Βασική και Εφαρμοσμένη Γνωσιακή Επιστήμη
- Ιωάννα Κουβαριτάκη**, Δικηγόρος, Ειδικός Επιστήμονας στον Συνήγορο του Πολίτη, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού
- Γεώργιος Κουτρομάνος**, Επίκουρος Καθηγητής Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στην Εκπαίδευση, ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ
- Τριάδα Μαλκότση**, Ιατρός-Ακτινολόγος, Διευθύντρια, Τμήμα Μαστού, Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης, Παπαγεωργίου
- Σωκράτης Μποκής**, Εργοθεραπευτής, Υπεύθυνος κέντρου «Έρεισμα»
- Νίκος Παπαδόπουλος**, Δάσκαλος, Προϊστάμενος του 1^{ου} ΚΕΔΑΣΥ Πειραιά
- Ελπίς Παπαευσταθίου**, Ψυχολόγος-Ειδική Παιδαγωγός, M.Ed., Υποψήφια Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Δόξα Παπακωνσταντίνου**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Αικατερίνη Παπανικολάου**, Καθηγήτρια Παιδοψυχιατρικής Ιατρικής Σχολής ΕΚΠΑ, Παιδοψυχιατρική Κλινική ΕΚΠΑ, ΓΝΠ "η Αγία Σοφία"
- Παναγιώτης Σαρηγιαννίδης**, Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας
- Κυριακή Σαρρή**, Εκπαιδευτικός, MSc ICT in Education, Υποψήφια Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Χριστίνα Συριοπούλου - Δελλή**, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Ρεβέκκα Τζόρβα**, M.A., SLP Λογοπαθολόγος, Υπεύθυνη κέντρου «Έρεισμα»
- Αρετή-Ειρήνη Φίλιου**, Ψυχολόγος, MSc Ειδική Αγωγή, Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Γεώργιος Φραγκούλης**, Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Ειρήνη Χαϊδή, Υποψήφια Διδάκτωρ, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Ειδικής Αγωγής, Εκπαιδευτική Συνεργάτιδα του Net Media Lab Mind - Brain R&D IIT, N.C.S.R. "Democritus"

Δέσποινα Χατζηδρόσου, Κοινωνική Λειτουργός Med - εκπαιδύτρια ενηλίκων, εξωτερική συνεργάτης του θεσμοθετημένου Εργαστηρίου Μελέτης Συμπεριφορών Υγείας και Οδικής Ασφάλειας LaHeRS του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου Κρήτης, Γενική Γραμματέας Π.Ο.Σ.Ε.Ε.Π.Ε.Α., Κοινωνική Λειτουργός και Αναπληρώτρια Προϊσταμένη 1ου ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ. Πειραιά

*αλφαβητική σειρά

ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΦΑΣΜΑΤΟΣ ΑΥΤΙΣΜΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ

Με την Αιγίδα

Με τη Συγχρηματοδότηση

Ευχαριστίες

Η Οργανωτική Επιτροπή ευχαριστεί τους χορηγούς για την στήριξή τους στην πραγματοποίηση του Συνεδρίου:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
GUTENBERG

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΓΡΗΓΟΡΗ